

Тема

Макроекономічна нестабільність та економічні цикли.

План

1. Економічний цикл і його фази.
2. Зайнятість і безробіття.
3. Інфляція.

■ Оскільки політична економія є дисципліна тісно пов'язана з циклом гуманітарних дисциплін, використовує приклади і деякі теорії з всесвітньої історії, психології, то логічним є проведення саме інтегрованих занять для найбільш повного сприйняття сутності деяких економічних процесів. Адже поняття інфляції, безробіття є не тільки економічними, тому поєднання різних трактувань і наслідків вивчення цих понять різними дисциплінами призводить до кращого засвоєння студентами навчального матеріалу.

Тема «макроекономічна нестабільність» була є і буде дуже актуальною, тому що у багатьох країнах із ринковою економікою спостерігається економічне зростання, що забезпечує підвищення життєвого рівня населення, але економічне зростання не є рівномірним. Історичний аналіз економічного розвитку свідчить про те, що піднесення в ринковій економіці неминуче чергується спадами, інколи настають депресії, які супроводжуються зростанням безробіття. Чим зумовлені такі економічні коливання? Чому зростають ціни, а інфляцію проголошують ворогом номер 1 навіть у най розвинених країнах? З'ясуємо ці питання.

Економічний цикл та його фази

Економічний цикл та його фази

Особливістю ринкової економіки є її нестабільність. За періодами успішного промислового розвитку і загального економічного процвітання завжди наступали періоди спадів, які супроводжувалися падінням обсягів виробництва і безробіттям. Практика показує, що певні коливання в економічному розвитку (чергування періодів розвитку і періодів спаду) є об'єктивною закономірністю суспільного виробництва. Ці коливання визначають як циклічність, а цикли характеризують як часовий інтервал від початку однієї кризи до наступної.

Перша економічна криза в ринковій системі мала місце у 1825 р. З тих пір кожні 8-12 років кризи повторюються з більшим чи меншим розмахом.

- Сучасні вчені і класики науки по-різному пояснюють циклічний розвиток економіки. Одні природу економічних циклів пояснюють факторами, що лежать поза рамками економічної системи. Це природні явища (наприклад, У. Джевонс (1835-1882) і А. Л. Чижевський (1897-1964) бачили причину криз у плямах які з'являються на Сонці, що впливають на врожай сільськогосподарських культур), також політичні події і війни та збройні конфлікти що виводять економіку із стану рівноваги.

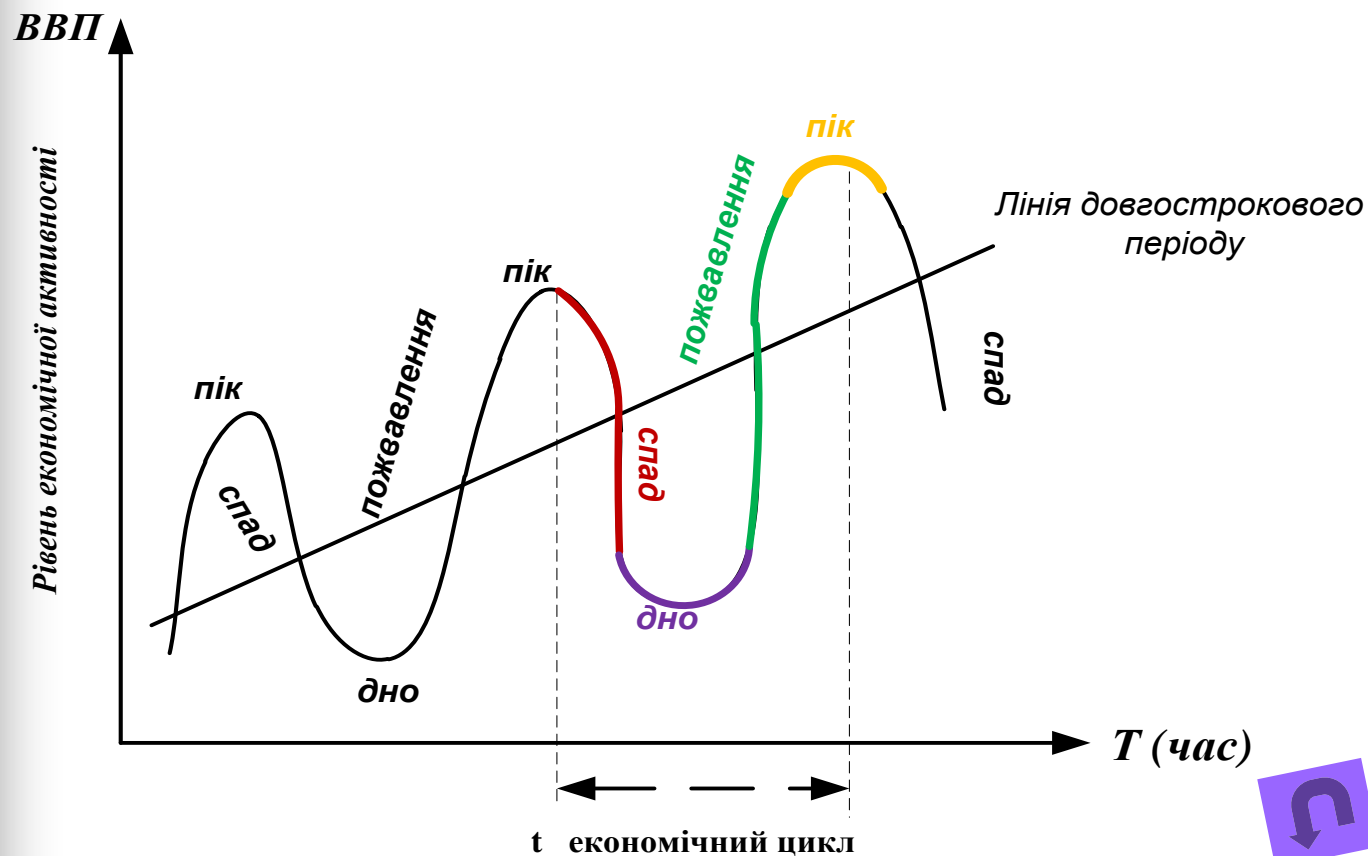

- Такі вчені, як В. Парето (1848-1923) і А. Пігу (1877-1959), бачили причину економічних циклів у співвідношенні песимізму та оптимізму в економічній діяльності людей.

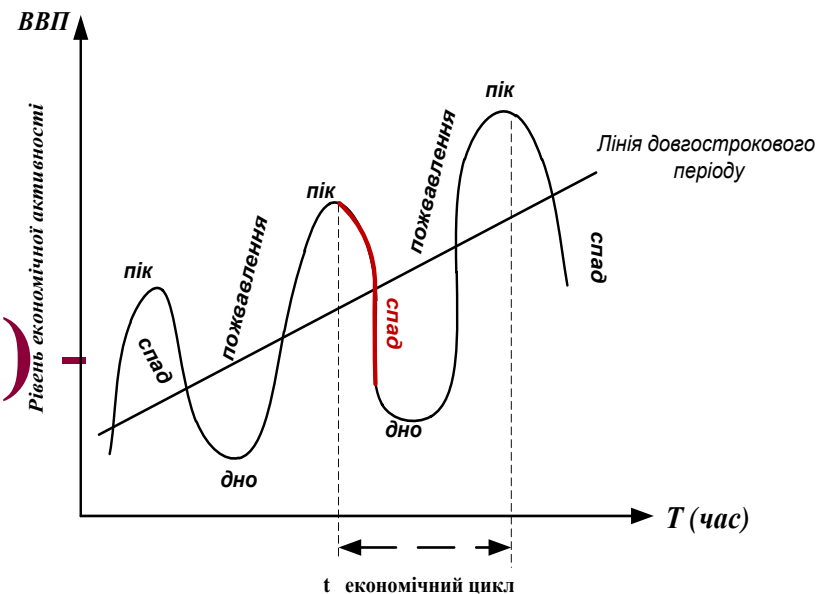

- Інші економісти причину макроекономічної нестабільності пропонували шукати всередині самої економіки. Серед них особливе місце відводилося певним періодам оновлення основного капіталу, закономірностям, що визначають функціонування кредитно-грошової системи, коливань пропозицій праці і заробітної плати, непередбачуваної поведінки фондових ринків і інвестиційних процесів.

Економічний цикл (діловий цикл, бізнес-цикл) – період часу, протягом якого економіка послідовно проходить певні фази розвитку від однієї кризи до початку іншої. Економічні цикли включає чотири фази: *спад*, *депресія*, *пожвавлення* і *піднесення*(зростання).

Фаза спаду (криза, рецесія)

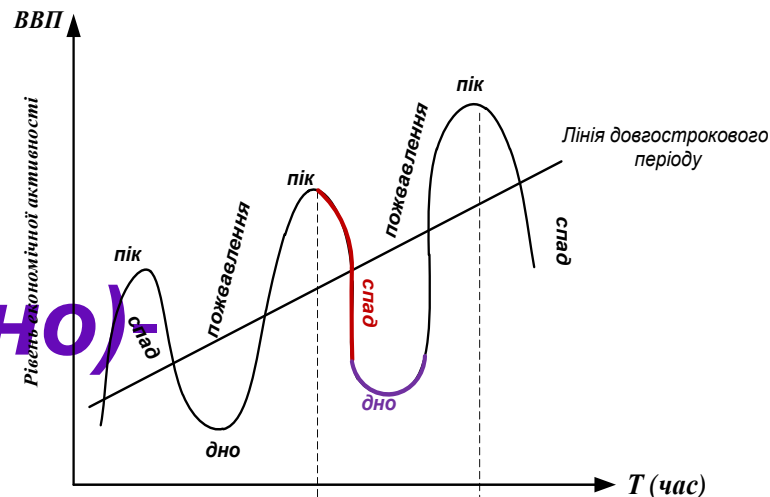

□ **являє собою помітне порушення рівноваги в суспільному виробництві.**

На цій фазі скорочуються обсяги виробництва. Разом з цим зростає безробіття, яке неминуче веде до скорочення попиту. Зменшуються заробітна плата та прибутки підприємств. Різко зростає норма відсотка по кредитах. Якщо реалізація товарів ускладнюється, то ціни починають знижуватися, але це явище не є обов'язковим. Часто ціни на товари й послуги зростають. Таке явище особливо притаманне країнам з перехідною економікою.

Фаза депресії (стагнація, дно)

- це фаза застою коли економіка досягає критичних точок падіння, спускається на "дно".
- Виробництво не зростає, але вже й не зменшується у своїх обсягах, а безробіття досягає свого максимуму. Найбільшого рівня сягає кількість банкрутств. Підприємці намагаються пристосуватись до низьких цін і скороченого попиту, шукають можливості здійснювати виробництво і за таких умов отримувати прибуток. А досягти цього можна, як правило, за рахунок застосування нової техніки й нових технологій, прогресивної організації праці і т.ін.

Фаза депресії (стагнація, дно)

Найзначнішою циклічною кризою ХХ ст. була криза 1929-1933рр., яка охопила майже всі розвинені країни та дістала назву **Великої депресії**

ВВП

Рівень економічної активності

пік

спад

дно

пожевлення

Лінія довгострокового періоду

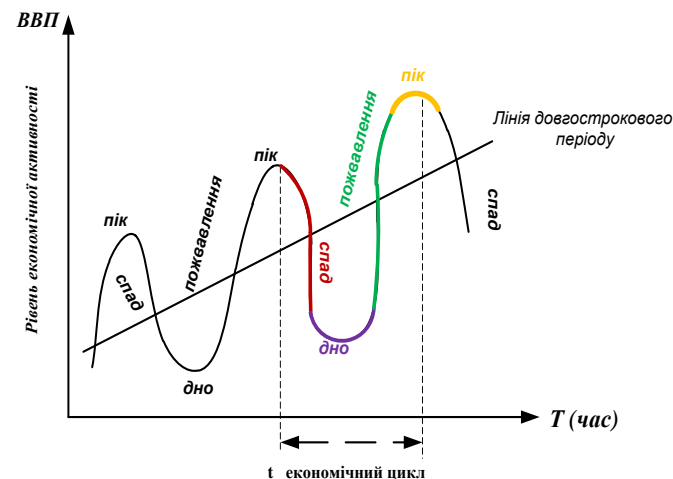
спад

Т (час)

t економічний цикл

Починають зростати доходи домашніх господарств і прибутки підприємців. Збільшується попит на товари народного споживання й на ресурси, а разом з цим зростають і ціни. Поступово зменшується безробіття.

Фаза піднесення (бум, пік) -

■ **найвища фаза циклу починається тоді, коли виробництво вже досягло до кризового рівня.**

На цьому етапі розвитку швидко нарощуються виробничі потужності, зростають масштаби виробництва, різко зменшується безробіття. Доходи населення і прибутки підприємців помітно зростають. Зростає сукупний попит, що створює на майбутнє передумови наступного циклу, якщо відбудеться помітне скорочення сукупного попиту.

Економічні (ділові) цикли розрізняють за тривалістю

**Короткострокові
цикли (анг.екон.)
Джозефа
Кітичина (цикли
запасів)**

**Періодичність 3-5 років,
пов'язують їх із
напруженням на
фінансових ринках, які
викликані міжгалузевим
обсягом капіталу в межах
ділового циклу**

Економічні (ділові) цикли розрізняють за тривалістю

**Середньострокові
цикли
(фран.екон.)
Клемана Жугляра
(промислові
цикли)**

**Періодичність 7-11
років, причиною
виникнення є
результат взаємодії
чисельних грошово-
кредитних
(інвестиційних)
чинників що,
спричиняє зміни в
масштабах
суспільного
виробництва і в
зайнятості**

Економічні (ділові) цикли розрізняють за тривалістю

Довгострокові
цикли (амер. екон.)
Саймона Кузнеца
(будівельні цикли)

**Періодичність 16-25 років,
пов'язані з оновленням
житла й певних типів
виробничих споруд.**

Економічні (ділові) цикли розрізняють за тривалістю

**Періодичність 40-60 років,
імпульсом яких є радикальні
зміни в технологічній базі
суспільного виробництва, його
структурна перебудова.**

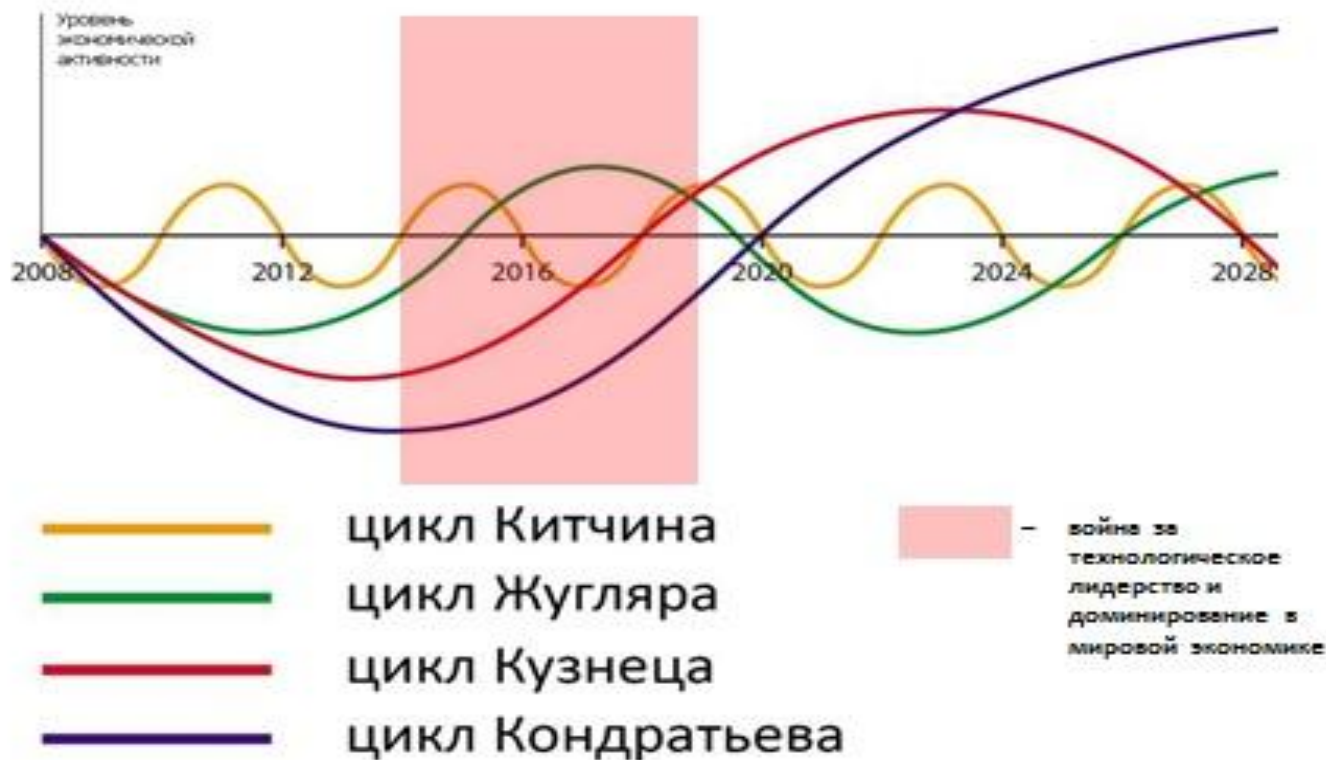
**Цикли Миколи
Кондратьєва
«довгі хвилі»**

На основі аналізу великого статистичного матеріалу М.Кондратьєв дійшов висновку, що підйом пов'язаний із широким запровадженням у виробництво нових досягнень науки і техніки. А коли вплив революційних змін у техніці й технології помітно послаблюється, виробництво ще певний час рухається за інерцією, але зрештою настає спад.

Усі цикли взаємопов'язані між собою

Глобальний кризис как сочетание циклических кризисов

Циклічність — не тільки **зло**, а **благо** для економічної системи, адже криза справляє оздоровчий вплив на економіку.

Зайнятість і безробіття.

- Один з важливіших показників добробуту населення є показник зайнятості. Кожна держава заінтересована у високій зайнятості робочої сили та невисокому вимушеному безробітті. Люди хочуть мати високооплачувану роботу відповідно до своїх здібностей та інтересів. Проте жодне суспільство не здатне забезпечити роботою всіх працездатних. В економіці з різних причин виникає безробіття.

- Безробіття це складна економічна, соціальна та психологічна проблема. Воно робить економіку неефективною, а соціальні відносини — напруженими. Крім того, людина, що стала безробітною, зазнає надзвичайного психологічного навантаження, втрачає можливість реалізувати свої потенційні творчі здібності працівника, відчуває свою непотрібність, нездатність утримувати себе та свою сім'ю, впадає в депресію і т. ін.

Крім економічного аспекту безробіття має психологічний аспект.

- Період після звільнення з роботи - це час сильного стресу, який традиційно проходить до 4 етапів:
- ***Етап 1 – стан невизначеності та шоку.***
- Шок, як правило, настає при (після) несподіваному звільненні. Далі приходить невизначеність та страх майбутнього, які можуть стати причиною захворювань та нещасних випадків. Безробітні, що пройшли «грамотну» процедуру звільнення, з попередженням та роз'ясненням причин звільнення, легше переносять ситуацію і швидше з неї виходять. Вони краще відгукуються про попередніх роботодавців і позитивніше ставляться до життя.

Етап 2 – психологічна адаптації до ситуації.

- Триває 3-4 місяці з моменту втрати роботи. Дехто вже з перших тижнів відчуває полегшення чи радість – не треба зранку вставати, добиратися на роботу, і, зрештою, працювати. Якщо є гроші, то з'являється стан психологічного комфорту і задоволення життям. Людина відновлюється і вступає в стадію активного пошуку роботи.

Етап 3 – загострення.

- Настає після 6-7 місяців безробіття. Наслідки відсутності роботи загострюються – як правило закінчуються гроші, що відображається і на ситуації в родині, і на соціальній активності (в тому числі і в обмежені кола спілкування), і в змінах життєвих звичок, інтересів.... Людину покидають сили для опору ситуації. У випадку тривалого безрезультативного пошуку роботи інколи краще взятися за будь-яку роботу, навіть випадкову і низькооплачувану – це знижує стрес і знижує імовірність депресії. Маючи хоча би мінімальну матеріальну стабільність, психологічно легше переносити нестабільність професійну.

Етап 4 – безпомічність і, зрештою, прийняття ситуації.

- Відвикнувши від робочого ритму, людина сама не хоче йти на роботу. Через невдалі спроби знайти роботу, остаточно пропадає бажання займатися працевлаштуванням та робити спроби змінити становище – людини остаточно звикає до стану бездіяльності. На біологічному рівні втрата внутрішньої структури, яка настає разом з переживаннями безмістовності життя, веде до апатії, яка є наслідком і душевного вакууму, і фізичного виснаження організму. Стан апатії є небезпечний саме тим, що людина не хоче прийняти допомогу – він відчуває себе непотрібним. На цій стадії необхідна професійна допомога.

Безробіття це соціальне явище, коли кількість бажаючих отримати роботу є більшою, ніж робочих місць (перевага пропозиції робочої сили над її попитом).

Важливою характеристикою використання робочої сили служить повна зайнятість.

Повна зайнятість

- це стан економіки, за якого кількість вакансій відповідає кількості безробітних або перевищує його, тобто такий стан, за якого немає незайнятих, які бажають працювати. При цьому повна зайнятість не означає 100% зайнятості робочої сили. Це стан рівноваги між попитом і пропозицією праці, тобто рівень безробіття дорівнює сумі структурного (стан пошуку) та фрикційного (зміни в технології) безробіття.

Зайняті – це особи які мають роботу.

- людина вважається зайнятою, якщо вона не працює з таких причин:
- перебуває у відпустці;
- хворіє;
- страйкує;
- через стихійні лиха.

$$\text{Рівень зайнятості} = \frac{\text{Зайняті}}{\text{доросле населення}} \cdot 100\%$$

Безробітні -

це особи, які не мають роботи, але активно її шукають або очікують початку трудової діяльності з певної дати.

$$\text{Фактичний рівень безробіття} = \frac{\text{Кількість безробітних}}{\text{Робоча сила}} \cdot 100\%$$

Населення

Особи віком до 16 років та ті, що перебувають у спеціалізованих установах

Ті, що не належать до робочої сил, домогосподарки, особи що вийшли на пенсію, без певного місця проживання

Зайняті – ті що мають робочі місця

Безробітні особи, що не мають роботи, але активно її шукають, або чекають виклику

**Робоча
сила**

Між категоріями «зайнятих», «безробітних» і «тих, що не включаються до робочої сили» постійно відбуваються переміщення:

Робоча сила (РС)-

- це особи, які мають місце роботи в суспільному виробництві, або хочуть працювати та активно її шукають.
- Тому загальна кількість робочої сили ділиться на дві частини: зайняті (З) і безробітні (Б).
 - $РС = (З) \text{зайняті} + (Б) \text{безробітні}$

Коефіцієнт трудової участі –

- - (частка тих, що включаться до робочої сили) – це показник , який характеризує рівень зайнятості.
- Визначається як відношення кількості робочої сили до загальної кількості дорослого населення країни, виражене у відсотках.

$$\text{Коефіцієнт участі РС} = \frac{\text{Робоча сила}}{\text{Доросле населення}} \cdot 100\%$$

Існує два **види безробіття**:
вимушене і добровільне.

Вимушене безробіття, пов'язане з відсутністю можливості людей працездатного віку працювати з не залежних від них причин.

Добровільне безробіття, яке існує за наявності вільних робочих місць, коли працівника не влаштовує рівень заробітної плати, або характер праці (важка, нецікава, непрестижна).

Форми безробіття

Фрикційне безробіття

мінімальний рівень безробіття, який існує навіть в умовах так званої «повної зайнятості». Виникає через те, що люди переходять з одної роботи на іншу і, отже, тимчасово опиняються в стані безробітних. А також – через наявність сезонного безробіття

$$\text{Рівень фрикційного безробіття} = \frac{\text{Кількість фрикційних безробітних}}{\text{кількість економічно активного населення (РС)}} \cdot 100\%$$

Структурне безробіття

- виникає тоді коли попит на деякі професії зменшується із-за змін в технології, потребується перенавчання та перерозподіл трудових ресурсів.

$$\text{Рівень структурного безробіття} = \frac{\text{Кількість структурних безробітних}}{\text{кількість економічно активного населення (РС)}} \cdot 100\%$$

Циклічне безробіття

— виникає внаслідок фазою спаду ділового економічного циклу.

$$\text{Рівень циклічного безробіття} = \frac{\text{Кількість циклічних безробітних}}{\text{кількість економічно активного населення (РС)}} \cdot 100\%$$

Природний рівень безробіття

– рівень безробіття, що відповідає рівню повної зайнятості (відсутність циклічного безробіття), за якого ВВП досягає максимального рівня. У розвинених країнах становить 5-7%

Природний рівень безробіття = Рівень фрикційного безробіття + Рівень структурного безробіття

Зв'язок між рівнем безробіття та величиною ВВП визначається законом Оукена

На основі вивчення даних про ВВП США за 1950-ті та 1960-ті роки американський економіст Артур Оукен (в деяких джерелах – Окун) відкрив закон, **якщо фактичний рівень безробіття перевищує природний на 1%, то втрати ВВП від безробіття складають 2,5-3%.**

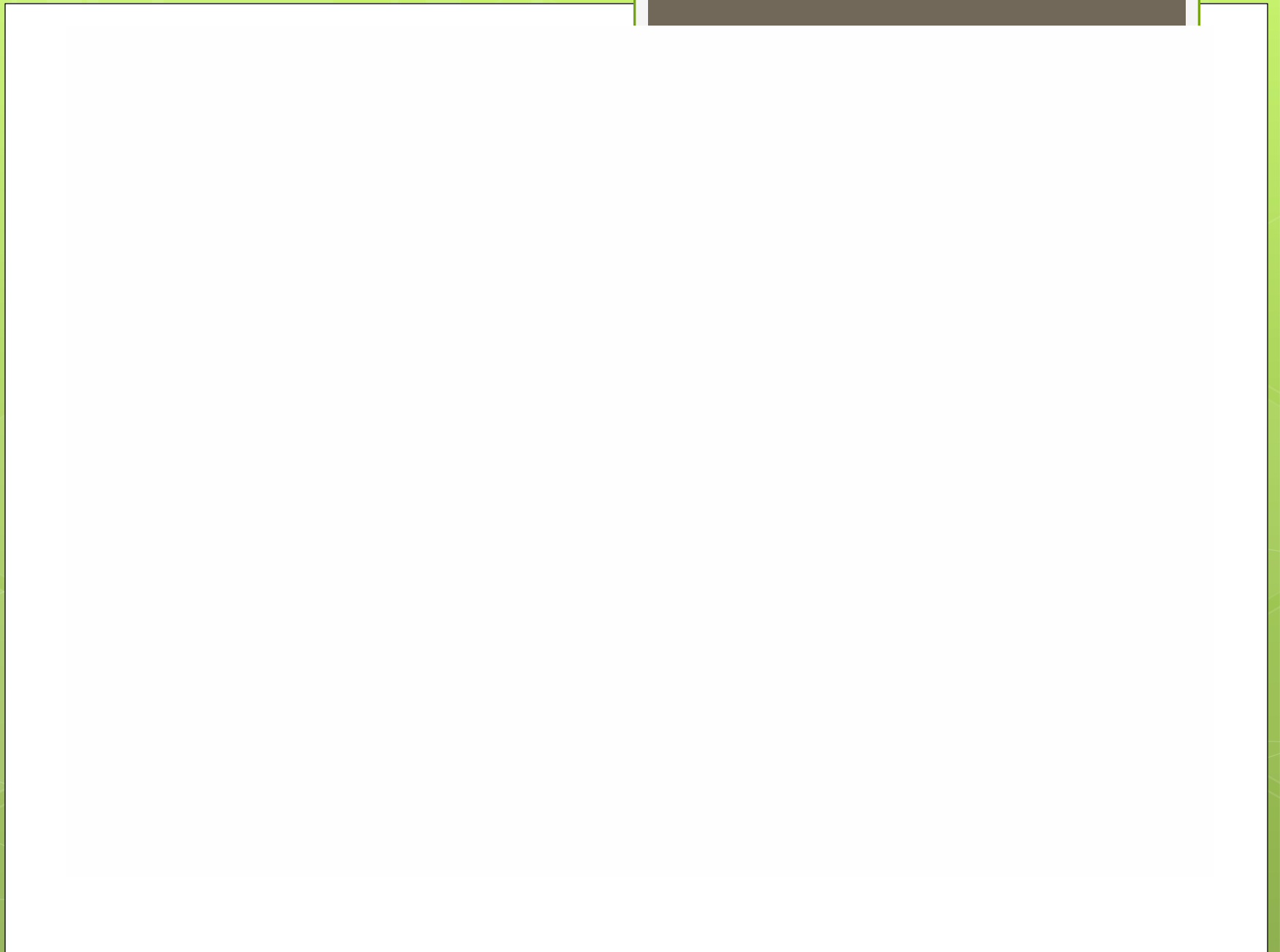
Фактичне значення цих показників є різним для різних країн.

Internet

Рівень безробіття в Україні з 2000 по 2019 рр. (кількість населення в тис.)

рік	Загальне населення	Економічно активне населення	Безробітне населення	Рівень безробітних	Зареєстрованих безробітних
2000	48923,2	21150,7	2630,0	12,4%	1178,7
2001	48457,1	20893,6	2440,3	11,7%	1063,2
2002	48003,5	20669,5	2128,6	10,3%	1028,1
2003	47622,4	20618,1	1994,0	9,7%	1024,2
2004	47280,8	20582,5	1888,2	9,2%	975,5
2005	46929,5	20481,7	1595,2	7,8%	891,9
2006	46646,0	20545,9	1513,7	7,4%	784,5
2007	46372,7	20606,2	1416,7	6,9%	673,1
2008	46143,7	20675,7	1424,0	6,9%	596,0
2009	45962,9	20321,6	1956,6	9,6%	693,1
2010	45778,5	20220,7	1784,2	8,8%	452,1
2011	45633,6	20247,9	1731,7	8,6%	505,3
2012	45553,0	20393,5	1656,6	8,1%	467,7
2013	45426,2	20478,2	1576,4	7,7%	487,6
2014	42928,9	19035,2	1847,1	9,7%	458,6
2015	42760,5	17396,0	1654,0	9,5%	461,1
2016	42584,5	17303,6	1677,5	9,7%	407,2
2017	42386,4	17193,2	1697,3	9,9%	352,5
2018	42153,2	17296,2	1577,6	9,1%	341,7

Інфляція

Інфляція – це тривале (стале) зростання загального рівня цін на товари і послуги.

○ Під інфляцією слід розуміти процес знецінення грошей внаслідок переповнення ними каналів товарно-грошового обігу, зниження купівельної спроможності грошей.

Інфляція виникає внаслідок дисбалансу між грошовими й товарними масами.

Економісти називають різні причини інфляції:

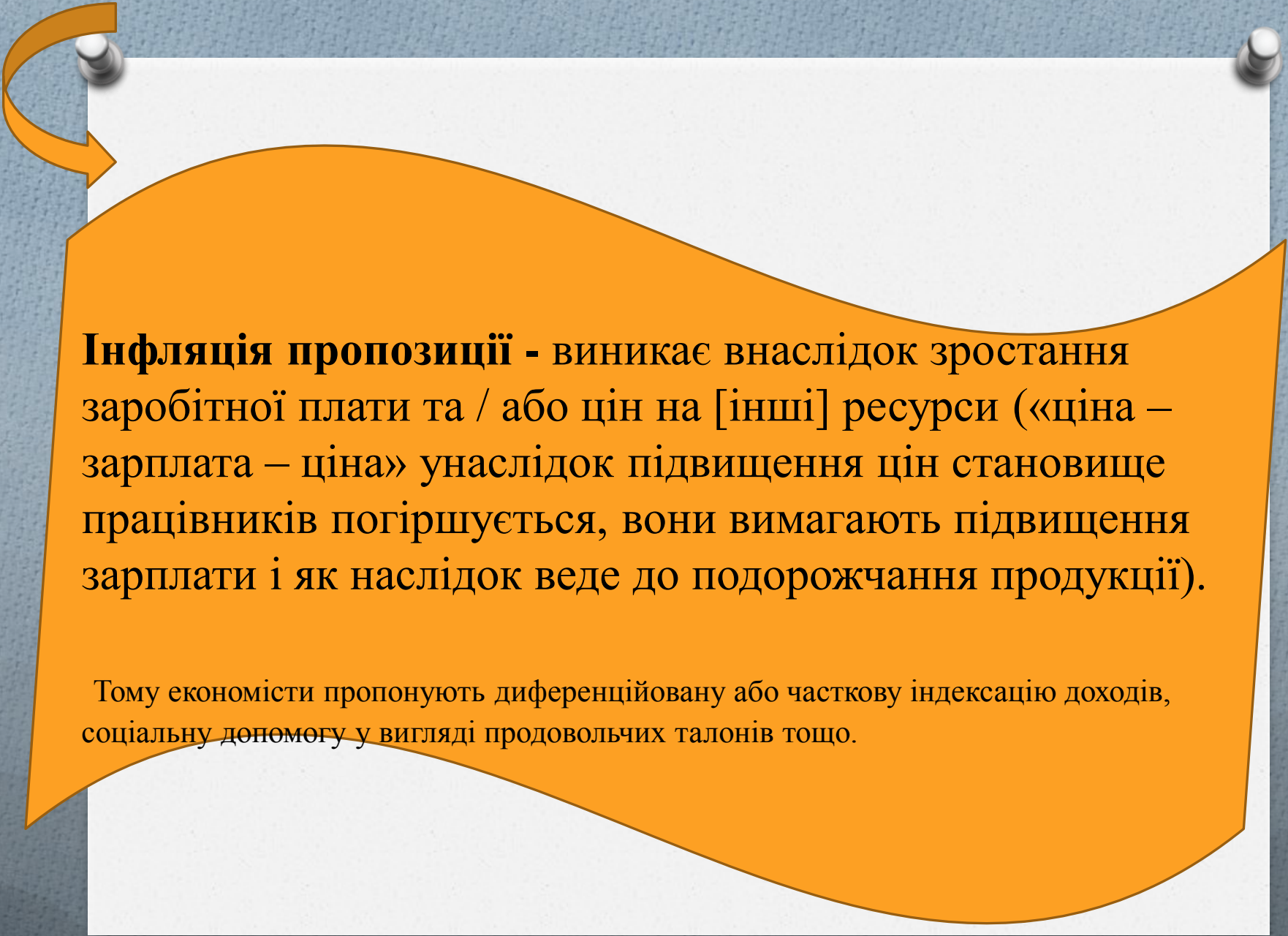
- - дефіцити державного бюджету;
- - роздування військових витрат (нарощування військової потужності, створення військово-промислового комплексу);
- - популістські заходи держави щодо збільшення і реалізації соціальних програм, що перевищують економічні можливості суспільства тощо.

Усі ці причини покриваються грошовими знаками, які не забезпечені реальними матеріально-фінансовими ресурсами.

Причини виникнення інфляції

Інфляція попиту – виникає внаслідок надмірного сукупного попиту (споживачі скупують якомога більше товарів, що більше приводить до підвищення цін).

Інфляція пропозиції - виникає внаслідок зростання заробітної плати та / або цін на [інші] ресурси («ціна – зарплата – ціна» унаслідок підвищення цін становище працівників погіршується, вони вимагають підвищення зарплати і як наслідок веде до подорожчання продукції).

Тому економісти пропонують диференційовану або часткову індексацію доходів, соціальну допомогу у вигляді продовольчих талонів тощо.

A mind map diagram with a central starburst shape containing the text "Види інфляції". Four oval shapes are connected to the starburst, each containing a criterion for classifying inflation: "За формою прояву" (top), "За походженням" (left), "За темпами зростання" (bottom), and "За ступенем прогнозування" (right). The entire diagram is on a white rectangular background pinned to a blue textured surface with two white pushpins at the top corners.

За формою прояву

За походженням

**Види
інфляції**

За ступенем
прогнозування

За темпами зростання

За походженням:

- - **інфляція попиту**, зумовлена надлишком грошей по відношенню до кількості товару;
- - **інфляція пропозиції** або **інфляція витрат**, що означає зростання цін, спричиняє зростання витрат виробництва внаслідок підвищення цін на сировинні й паливно-енергетичні ресурси або швидкого зростання заробітної плати;

За формою прояву:

- o - відкрита інфляція (цінова)**, *характерна для економіки з вільним ціноутворення, і виявляється у хронічному зростанні цін на товари і послуги;*
- o - прихована інфляція (нецінова)** *характерна для економіки з регульованими цінами, і виявляється в товарному дефіциті, вимушеному накопиченню грошей, розвитку тіньової економіки.*

За ступенем прогнозування:

- - **очікувана інфляція**, яку можна прогнозувати на деякий період;
- - **неочікувана інфляція** характеризується раптовим стрибком цін, що негативно позначається на грошовому обігу і системи оподаткування.

За темпами зростання:

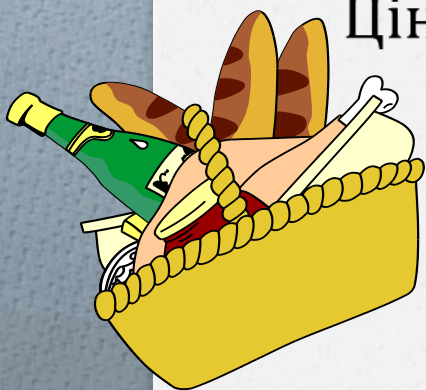
- o - **помірна (повзуча) інфляція**, коли зростання цін на товари і послуги складає близько 10% на рік;
- o - **галопуюча інфляція**, коли річне зростання цін складає від 20% до 200%;
- o - **гіперінфляція**, коли річне зростання цін складає понад 1000% і більше.

Гіперінфляція породжується величезним бюджетним дефіцитом, економічні відношення руйнуються, вона прискорює фінансові крахи, викликає суспільно-політичний безлад. В Україні така ситуація була у 1993р., коли гіперінфляція досягла найвищого у світі показника 10256%.

Показниками інфляції являються: рівень інфляції (індекс цін) і темп інфляції.

$$\begin{aligned} \text{Рівень інфляції} &= \\ &= \frac{\text{Ціна споживчого кошика поточного року}}{\text{Ціна споживчого кошика базового року}} \cdot 100\% \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Темп інфляції} &= \\ &= \frac{\text{Індекс цін поточ. р.} - \text{Індекс цін базового р.}}{\text{Індекс цін базового року}} \cdot 100\% \end{aligned}$$

Існує так зване **правило величини 70** , яке дозволяє кількісно виміряти інфляцію, а точніше, визначити кількість років, необхідних для подвоєння рівня цін. Для цього необхідно розділити число 70 на щорічний рівень інфляції.

Інфляція також поділяють на класичну та сучасну.

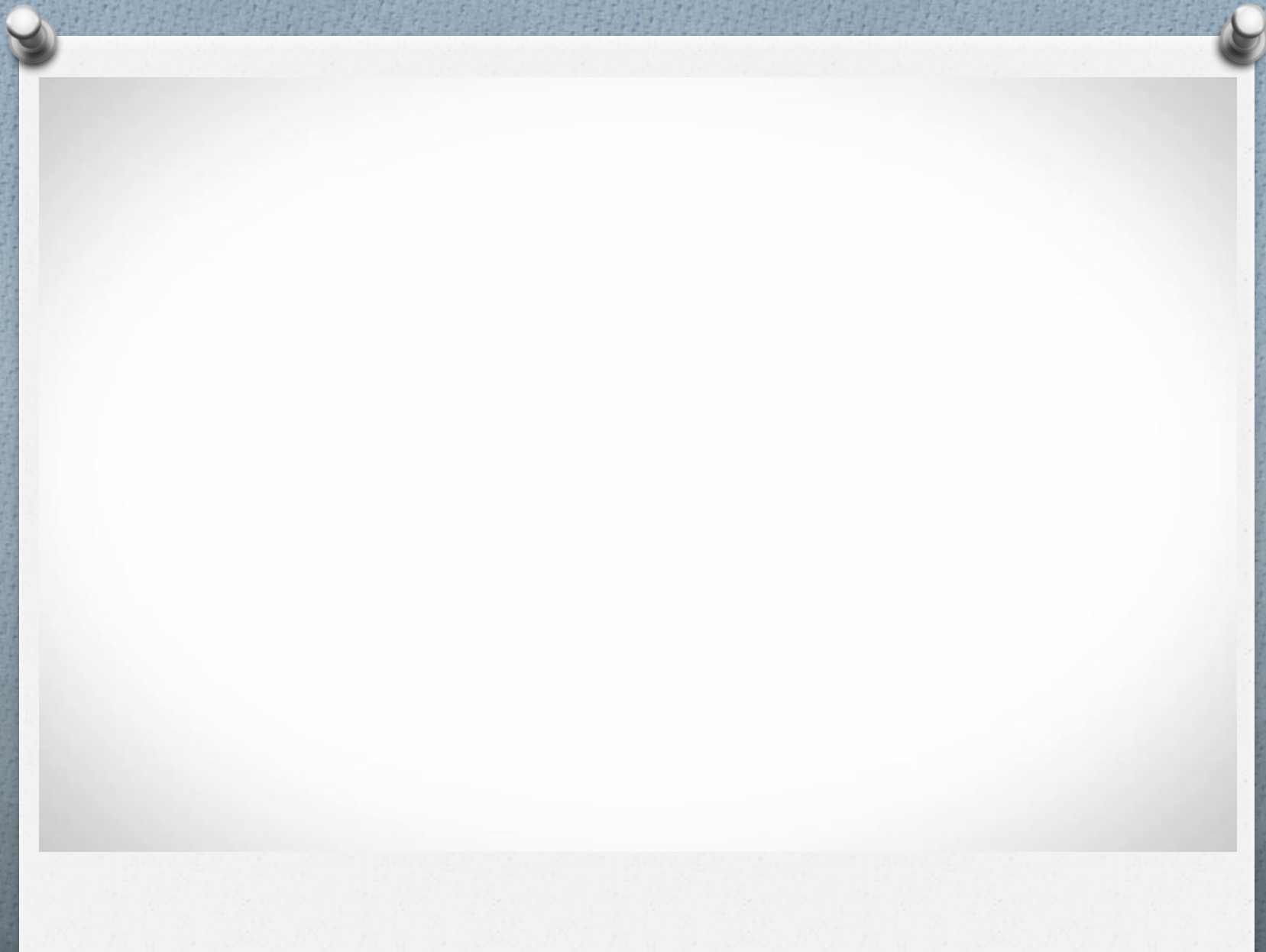
- Класична інфляція спостерігалася в минулому – від часу її виникнення із запровадженням грошей аж до середини 30-х років ХХ ст. Характерною рисою класичної інфляції було те, що вона була **епізодичною** – тривала кілька років і переходила у **дефляцію** – зниження загального рівня цін. Нерідко класична інфляція розвивалася у формі гіперінфляції.

Сучасна інфляція – це інфляція другої половини ХХ – початок ХХІ ст..

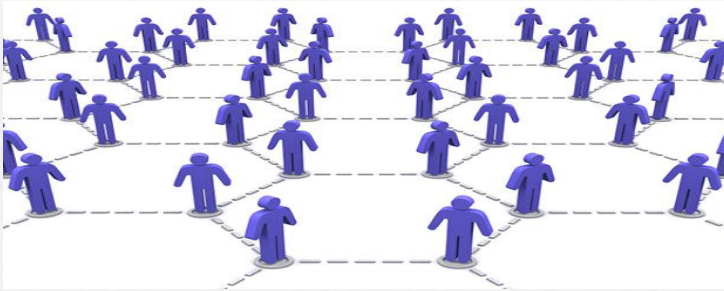
Характерною рисою є **хронічний характер**. В останні часи практично не було дефляцій, а загальний рівень цін щорічно зростав в усіх без винятку країнах.

Закріплення знань

- o 1). Визначити статус осіб з точки зору приналежності їх до зайнятих (З), безробітних (Б), таких що не входять до складу робочої сили (НВ)
- o Лікар, який не працює під час відпустки.
- o Власник ресторану , який читає книгу.
- o Льотчик, який утратив зір.
- o Водій автобуса, який звільнився через низьку зарплату.
- o Модний перекур, який захворів на грип.
- o Бухгалтер, який працює неповний робочий день
- o Школяр під час канікул.
- o Робочий – будівельник, який не працює через закриття будівельного об'єкта в період економічного спаду.
- o Двірник, який не працює через відсутність настрою.

- 2) **Визначити, хто виграє в результаті інфляції, а хто – ні.**
- 1. Сім'я пенсіонерів, що отримує мінімальну пенсія.
- 2. Сусід, який позичив 1000грн. своєму двоюрідному брату.
- 3. Студент, який сплатив орендну плату квартири на півроку наперед.
- 5. Банк, що видав великий кредит з твердим відсоткам.